

Ventspils muzeja lasītavā: ceļojums pa

lībiešu ciemiem. Lielirbe

Lai popularizētu Latvijas lībiskās saknes un lībiešu mantojumu latviešu valodā, Latvijas kultūrtelpā un ainavā, LU Lībiešu institūts sadarbībā ar UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju un Latvijas Nacionālo kultūras centru izsludina 2023. gadu par Lībiešu mantojuma gadu. Arī Ventspils muzejs iesaistās Lībiešu mantojuma apzināšanā un piedāvā doties “ekskursijās” uz Lībiešu krasta zvejniekciemiem.

Lielirbe – Īra

Ventspils Piejūras brīvdabas muzejā joprojām kursē Mazbānītis, kas agrākos laikos bija nozīmīgs satiksmes līdzeklis lībiešu zvejniekiem ļaudīm. Ceturtā pietura, kurā “izkāpsim” būs Lielirbe, kuras lībiskais nosaukums ir Īra.

Ciems atrodas Irbes upes krastos, pie tās ietekas jūrā. Pirmo reizi vēstures avotos tas minēts jau 1387. gadā, toreizējais nosaukums –*Irwemünde*.

Kad ekspedīcijā pie lībiešiem 1846. gadā devies akadēmiķis Anderss Jūhans Šēgrēns, lībietis Jānis Princis, vecākais, viņam pastāstījis, ka Lielirbes un Mazirbes ciemu nosaukumu pamatā esot Sāmsalas igauņu vārds “irv” (stirna). Sāmsalas iedzīvotāji esot Lielirbi saukuši par Sūr Irvekilā (Lielais Stirnciems) un Mazirbi – par Piški Irvekilā (Mazais Stirnciems).

Vislībiskākais ciems

Zināms, ka 16. gadsimta beigās Lielirbē bijušas 15 saimniecības. Savukārt 1835. gada revīzijas laikā Lielirbē bijušas 9 vecsaimniecības un 3 mežsargu saimniecības.

Lielāko uzplaukumu Lielirbe piedzīvoja Latvijas brīvvalsts laikā, kad ciemā uzcēla daudz jaunsaimniecību. 1939. gadā Lielirbē bija apmēram 70 mājas, kurās dzīvoja ap 300 iedzīvotāju. 20.

gadsimta 20. un 30. gados Lielirbe bija ne tikai viens no lielākajiem lībiešu jūrmalas ciemiem, bet arī vienīgais ar lībiešu pārsvaru. Piemēram, 1935. gada tautas skaitīšanas dati rāda, ka Lielirbē bija 336 iedzīvotāji, no tiem 208 (62 %) bija lībieši, pārējie, protams, lielākoties latvieši. Lielirbē dzīvoja gandrīz ceturtā daļa no visiem Kurzemes ciemu lībiešiem. Lībiešu valoda Lielirbē tika lietota salīdzinoši ilgāk nekā citur.

Diemžēl pēc 2. pasaules kara sekojošais PSRS okupācijas periods ciema dzīvi apstādināja. 20. gadsimta beigās ciemā nebija neviena pastāvīgā iedzīvotāja. “Ja Lielirbe nebūtu iznīcināta padomju laikā, tieši šajā ciemā visilgāk būtu saglabājušās ģimenes, kuras vēl lietotu lībiešu valodu,” raksta lībiešu kultūras darbiniece un novadpētniece Baiba Šuvcāne.

Bija osta un būvēja buriniekus

17. gadsimta otrās puses kartē atzīmēts, ka Lielirbē ir arī osta, tā piederējusi muļžniekiem fon Maideļiem. Osta vietējo iedzīvotāju vajadzībām kalpoja vēl 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā. Šajā laikā attīstījās tirdzniecība ar Rīgu, Rēveli (tag.Tallīnu), Pēterburgu un citām pilsētām, uz tām brauca ar džīlaivām. Tirgojās ar darvu, degutu, kartupeļiem.

19. gadsimta beigās buriniekus būvēja visos Ziemeļkurzemes lībiešu jūrmalas ciemos, bet visvairāk – Lielirbē.

Kā tikt pāri upei?

Irbes upe ciemu vienmēr dalījusi divās daļās, un paši lielirbnieki tās sauc par *zemspusi* un *jūrspusi*. Lai tiktu pāri upei senākos laikos izmantots plosts. Taču pēc 1. pasaules kara plostā vairs nebija. Bija gan palicis vāciešu uzbūvētais koka tilts, bet tas atradies neizdevīgā vietā – ciema vienā galā, tāpēc katru pavasari pāri upei būvētas pamatīgas koka laipas.

1932. gadā uzcēla jaunu tiltu uz metāla balstiem, dzelzceļa un pajūgu kustībai, jo vecais koka tilts bija nolietojies un kļuvis nedrošs.

Agrākā dzelzceļa tilta vietā šodien atrodas 2020. gadā atjaunotais gājēju tilts, ko renovēja Eiropas reģionālās attīstības fonda atbalstītā projekta “Ziemeļkurzemes kultūrvēsturiskā un dabas mantojuma saglabāšana, eksponēšana un tūrisma piedāvājuma attīstība” ietvaros. Viena no šī projekta daļām ir arī topošā Piejūras brīvdabas muzeja jaunā ēka.

Baznīcas otrā dzīve

Lielirbes baptistu baznīca ir viens no apskates objektiem Ventspils Piejūras brīvdabas muzejā. Kā apliecinājums lībiešu un latviešu 19. un 20. gs. garīgās dzīves norisēm baznīca tur piedzīvo savu otro dzīvi. To uz muzeju pārveda 2011.-2012. gadā. Taču ēka savā mūžā ceļojusi vairākas reizes. Baznīcas iesvētīšana Lielirbē notikusi 1913. gadā. Taču, sākoties 1. pasaules karam, Lielirbes draudzei lūgšanu nams bija jāatstāj, jo vācu invāzijas laikā to nojauca un pārcēla uz jūrmalu Lielirbes upes malā, kur tas tika izmantots kā zivju apstrādes cehs. Pēc kara, daļu materiālu iegūstot, noplēšot zivju cehu, daļu sarūpējot no jauna, draudze baznīcu atjaunoja. To uzcēla uz zemes, kuru draudzei atvēlēja draudzes vecākais, “Lakšu” sētas saimnieks Jānis Andersons. Namu lielirbnieki cēla pašu spēkiem, un draudzes lietošanā tas bija jau 1923. gadā. „Ventas Balss” 1923. gada 6. jūlijā rakstīja: „Šejienes baptisti Jāņu dienā svinēja savas jaunās baznīcas atvēršanas svētkus, tos kuplinot ar runām, deklamācijām, dziesmām. Bija ieradies Ventspils baptistu draudzes koris diriģenta J. Valdmaņa vadībā un dziedāja jaukas dziesmas. Tikām iepazīstināti ar vietējās draudzes pagātni un tagadni. Pārdesmit gadu laikā šis viņiem ir jau trešais lūgšanu nams.”

Šodien šajā vietā Lielirbē atrodas piemiņas zīme un koka krusts, kas iezīmē vietu, kur līdz 2011. gadam atradās baptistu draudzes lūgšanu nams.

Ievērojami ļaudis

Lielirbē Didriķa un Emīlijas Blūmu ģimenē dzimusi lībiešu kultūras un vēstures pētniece Valda Marija Šuvcāne (1923–2007). “Mana pirmā valoda bija lībiešu valoda. Bet mēs visi lībieši bijām divvalodnieki, jo bez latviešu valodas dzīve nemaz nebija iespējama,” par savu bērnību V.M.Šuvcāne raksta grāmatā “Lībiešu ciems, kura vairs nav”. Viņa ne tikai pētījusi un izzinājusi visu lībisko, izdevusi grāmatas un publicējusi rakstus, bet arī ilgus gadus dziedājusi Rīgā dibinātajā lībiešu dziesmu ansamblī*Līvīlist*. V.M.Šuvcānes iesākto tagad turpina viņas meita Baiba Šuvcāne. Lielirbē dzimis arī Mārtiņš Lepste (1881-1958), kurš no 1923. gada līdz 1938. gadam bija vienīgais lībiešu valodas skolotājs visās piecās jūrmalas ciemu skolās – Miķeļtorņī, Lielirbē, Mazirbē, Saunagā un Kolkā. Skolotājs brauca ar zirgu pajūgu, katru dienu būdams citā skolā. Pats Lepste rakstījis, ka gadā nobrauc ap 4000 kilometru.

Ar to stāstu par Lielirbi beidzam un sakām: “NĒmiz р!! (lībiski – uz redzēšanos!)” līdz nākamajai “ekskursijai”, kad apciemosim Jauciemu!

Izmantotā literatūra: Baiba Šuvcāne *Lībiešu krasts* un *Lībiešu krasta stāsti*, Valda Marija Šuvcāne *Lībiešu ciems, kura vairs nav* , Vilis Veldre *Dzīve pie jūras*, interneta mājaslapa livones.net.